

Fundacja Edukacji Międzynarodowej
ul. Zielińskiego 38
53-534 Wrocław

tel. +48 71 782 26 27
faks +48 71 782 26 20
e-mail: biuro@fem.org.pl
www.fem.org.pl

PRZEWODNIK

dla użytkowników produktu finalnego
projektu Fundacji Edukacji Międzynarodowej

**„Szlifowanie diamentów -
innowacyjne programy wsparcia uczniów uzdolnionych
w zakresie nauk matematycznych i przyrodniczych”**

egzemplarz bezpłatny

PRZEWODNIK

DLA UŻYTKOWNIKÓW PRODUKTU FINALNEGO PROJEKTU
FUNDACJI EDUKACJI MIĘDZYNARODOWEJ
„SZLIFOWANIE DIAMENTÓW - INNOWACYJNE PROGRAMY
WSPARCIA UCZNIÓW UZDOLNIONYCH W ZAKRESIE
NAUK MATEMATYCZNYCH I PRZYRODNICZYCH”

Wrocław 2013

Wydawca:

Fundacja Edukacji Międzynarodowej
ul. Zielińskiego 38
53-534 Wrocław
tel. + 48 71 782 26 27
faks +48 71 782 26 20
e-mail: biuro@fem.org.pl

Strona internetowa projektu: www.diament.fem.org.pl
Strona internetowa Fundacji Edukacji Międzynarodowej: www.fem.org.pl

Projekt graficzny:
Agencja Reklamowa Times

Wrocław 2013

Nakład: 250 egz.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Spis treści

1. Wstęp	4
O uzdolnieniach	4
O Przewodniku	4
Jak czytać Przewodnik?	5
O Autorach	6
2. Ogólna charakterystyka działań na rzecz młodzieży uzdolnionej prowadzonych przez Fundację Edukacji Międzynarodowej i Centrum „Intellect”	7
Fundacja Edukacji Międzynarodowej (FEM)	7
Działania FEM na rzecz uzdolnionych	7
Partner ponadnarodowy	8
Partnerzy lokalni	9
Na czym polega „Szlifowanie diamentów”?.	9
3. Profil instytucji realizującej długoterminowe wspieranie uzdolnień	11
Ogólna charakterystyka instytucji	11
4. Kwestie organizacyjne	13
Zadania	13
Zaplecze organizacyjne	14
Współpraca z otoczeniem	15
Finansowanie	19
Potencjalne zagrożenia organizacyjne	21
5. Charakterystyka beneficjentów	24
Grupa uczniów uzdolnionych	24
Grupa nauczycieli i rodziców	26
Procedury rekrutacji	27
Potencjalne zagrożenia na etapie rekrutacji	28
Partnerzy Projektu/Podwykonawcy	30
Charakterystyka ogólna partnerów / podwykonawców	30
Wymagania szczegółowe	31
6. Programy Wsparcia	32
Charakterystyka	33
Program wsparcia psychologiczno - pedagogicznego	34
Jak czytać Programy Wsparcia?	35
Minimalne warunki wdrażania Programów Wsparcia	35
Potencjalne zagrożenia wdrażania Programów Wsparcia	36
7. Podsumowanie	37
Słownik pojęć	38
Indeks haseł	38
Bibliografia	39

1. Wstęp

O uzdolnieniach

Współczesna pedagogika zakłada, że różnice między ludźmi są czymś normalnym, a nauczanie musi być odpowiednio dostosowane do potrzeb dziecka, a nie dziecko musi dostosować się do z góry przyjętych założeń dotyczących tempa i charakteru procesu uczenia się. Pedagogika zorientowana na dziecko służy wszystkim uczniom, a w konsekwencji całemu społeczeństwu. Pomaga to uniknąć marnowania zasobów i przekreślenia nadziei, co jeszcze jednak zbyt często bywa następstwem złej jakości nauczania i postawy „jeden rozmiar jest dobry dla wszystkich” wobec edukacji. Kształcenie zorientowane na dziecko jest jednocześnie kształceniem społeczeństwa szanującego różnice i godność każdej osoby.

Coraz częściej szkoła nie jest w stanie poradzić sobie z „problemem ucznia uzdolnionego”. Uczeń taki wymaga większej uwagi ze strony nauczycieli, jest wymagającym partnerem, który szybko może stać się elementem destrukcyjnym, dla nauczyciela i mniej zdolnych rówieśników, jeśli jego zdolności nie będą stale rozwijane i pogłębiane. W konsekwencji sam nieświadom własnych możliwości oraz pozbawiony wsparcia i zachęty ze strony otoczenia (głównie rodziców i nauczycieli) rezygnuje z dalszego kształcenia.

Wsparcie - ale nie zastąpienie - szkół w pracy z uczniem zdolnym poprzez organizację specjalistycznych zajęć z utalentowanymi młodymi ludźmi i ich opiekunami przyświeca Fundacji Edukacji Międzynarodowej w prowadzonych od lat działaniach na rzecz uzdolnień.

O Przewodniku

Niniejszy Przewodnik powstał z myślą zarówno o odbiorcach instytucjonalnych, jak i indywidualnych zainteresowanych wykorzystywaniem innowacyjnych programów wsparcia uczniów uzdolnionych w zakresie nauk matematyczno-przyrodniczych (dalej zwanych: Programami Wsparcia) oraz rekomendowanych przez rozwiązania organizacyjno-metodycznych stanowiących produkt finalny projektu „Szlifowanie diamentów - innowacyjne programy wsparcia uczniów uzdolnionych w zakresie nauk matematycznych i przyrodniczych” (dalej: projekt „Szlifowanie diamentów”).

Projekt ten realizowany jest przez Fundację Edukacji Międzynarodowej z Wrocławia (dalej: FEM) w ramach Priorytetu III *Wysoka jakość systemu oświaty* i Działania 3.5 *Projekty innowacyjne* Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Partnerem projektu jest Leningradzkie Regionalne Centrum Utalentowanych Uczniów „Intellect” z Sankt Petersburga w Rosji (dalej: Centrum „Intellect”).

W dotychczasowym okresie realizacji projektu „Szlifowanie diamentów” przetestowano 7 innowacyjnych programów wspierania uzdolnień w zakresie:

matematyki, fizyki, chemii, biologii, geografii, informatyki i astronomii oraz innowacyjny program wsparcia psychologiczno-pedagogicznego uczniów uzdolnionych, ich rodziców i nauczycieli, a także rozwiązania organizacyjno-metodyczne niezbędne dla realizacji tych programów.

Zarówno lider projektu (FEM), jak i partner ponadnarodowy (Centrum „Intellect”) posiadają ponad 10-letnie doświadczenie w zakresie wspierania uzdolnień. Doświadczenia te opisane zostały w Przewodniku. Czytelnik znajdzie tam wskazówki, jak zorganizować długofalowe projekty wspierania uzdolnień i jak w ich ramach korzystać z Programów Wsparcia.

Potencjalnymi użytkownikami Programów Wsparcia mogą być szeroko rozumiane instytucje edukacyjne zainteresowane wspieraniem uczniów uzdolnionych, a w szczególności organizacje pozarządowe, szkoły, zwłaszcza wyższe, placówki pracy pozaszkolnej i inne. Natomiast użytkownikami indywidualnymi będą zarówno pracownicy i współpracownicy tych instytucji, jak i pojedynczy nauczyciele, którzy bazując na oferowanych produktach skompletują niezbędne zasoby kadrowe oraz wypracują i zaproponują ww. instytucjom odpowiednie ramy organizacyjne dla realizacji wybranych programów wspierania uzdolnień.

Intencją Autorów jest zachęcenie innych instytucji do tworzenia ośrodków i / lub długofalowych projektów wspierania uczniów uzdolnionych w oparciu o dotychczasowe doświadczenia FEM i Centrum „Intellect”.

Projekt „Szlifowanie diamentów” został w 2012 roku wyróżniony przez MEN w konkursie „Szkola się opłaca” za swój innowacyjny charakter. Wskazano przy tym na dwa innowacyjne aspekty projektu: innowacyjność w zakresie opracowanych programów wsparcia i innowacyjność w zakresie organizacji wsparcia. Te dwa czynniki sprawiają, że projekt i jego produkty, czyli Programy Wsparcia, warte są upowszechniania, co Autorzy czynią za pośrednictwem oddawanego właśnie do rąk Czytelników Przewodnika. Zamieszczone w Przewodniku wskazówki mają więc charakter przede wszystkim praktyczny, są próbą podzielenia się doświadczeniami i promocją dobrych praktyk [1].

Jak czytać Przewodnik?

W dokumencie Czytelnik znajdzie:

- opis ogólnych założeń realizacyjnych dla długofalowych projektów wspierania uzdolnień
- przykłady wdrażania tych założeń w projekcie „Szlifowanie diamentów” (w ramach)
- wskazówki pomocne przy korzystaniu z innowacyjnych Programów Wsparcia dla uzdolnionej młodzieży w zakresie 7 przedmiotów matematycznych i przyrodniczych oraz programu psychologiczno-pedagogicznego
- opis warunków niezbędnych (minimalnych) do wdrażania ww. Programów

Przewodnik zawiera również wybrane fragmenty Strategii Wdrażania projektu „Szlifowanie diamentów”. Strategia ta powstała w fazie przygotowawczej projektu z wykorzystaniem doświadczeń Centrum „Intellect”[2], które było partnerem projektu i z którego doświadczeń we wspieraniu uzdolnień czerpie FEM. Autorzy wierzą, że znajomość założeń tej Strategii okaże się również pomocna podmiotom, które dopiero zaczynają swoją przygodę z uzdolnieniami.

W treści dokumentu Autorzy często odwołują się do konkretnych fragmentów Programów Wsparcia [3]. By ułatwić Czytelnikowi odnajdowanie informacji dotyczących wybranych zagadnień, na końcu Przewodnika zamieszczono: słownik pojęć, indeks haseł oraz spis bibliografii.

O Autorach

Anna Cieślik – psycholog, trener, właściciel firmy szkoleniowo - doradczej, pracownik Dolnośląskiej Szkoły Wyższej. Współpracowała z FEM w ramach projektu „Szlifowanie diamentów”, jako współautorka innowacyjnego programu wsparcia psychologiczno-pedagogicznego uczniów uzdolnionych, ich rodziców i nauczycieli. Współprowadziła zajęcia z uczestnikami projektu.

Dr Tomasz Greczyło – fizyk, pracownik Uniwersytetu Wrocławskiego i doświadczony nauczyciel. W projekcie „Szlifowanie diamentów” był współautorem innowacyjnego programu wspierania uzdolnień w zakresie nauk matematyczno-przyrodniczych z fizyki oraz kierownikiem zespołu specjalistów wdrażających ten program w fazie testowej.

oraz

Monika Śliwińska – Długosz – filolog z wykształcenia, manager projektów i PR-owiec z doświadczenia, Pełnomocnik Zarządu ds. rozwoju programowego i PR w FEM, autorka projektu „Szlifowanie diamentów”.

2. Ogólna charakterystyka działań na rzecz młodzieży uzdolnionej prowadzonych przez Fundację Edukacji Międzynarodowej i Centrum „Intellect”

Fundacja Edukacji Międzynarodowej (FEM)

Pomysłodawcą i realizatorem działań opisanych w niniejszym Przewodniku jest Fundacja Edukacji Międzynarodowej (FEM), polska organizacja non-profit, o statusie organizacji pożytku publicznego. FEM powstała w 1998 roku jako inicjatywa społeczna. FEM poprzez swoje projekty kształtuje tożsamość regionalną i promuje świadomość międzykulturową, ale dba także o pielęgnację tego, co unikalne w każdym człowieku – jego uzdolnień. Działania Fundacji inspirowane jest motto: *Jeśli uczyliśmy dzisiaj tak, jak uczyliśmy wczoraj, okradamy naszych uczniów z jutra.*[4]

FEM prowadzi szkoły społeczne: Dwujęzyczną Szkołę Podstawową ATUT i Dwujęzyczne Gimnazjum ATUT oraz placówkę oświatowo-wychowawczą Wrocław International School. Większość projektów pozaszkolnych FEM dotyczy wspierania uzdolnień. Najbardziej znany z nich to realizowany od 2001 roku Program Stypendialny „zDolny Śląsk”, realizowany we współpracy z Samorządem Województwa Dolnośląskiego. W 2001 roku przy FEM utworzono Dolnośląską Radę Wspierania Uzdolnień. FEM jest członkiem światowej organizacji wspierających uzdolnienia: World Council for Gifted and Talented Children (Światowa Rada Dzieci Uzdolnionych i Utalentowanych) oraz European Council for High Ability (Europejskiej Rady Wysokich Uzdolnień).

Więcej informacji o FEM można znaleźć na stronie internetowej instytucji: www.fem.org.pl[5].

Działania FEM na rzecz uzdolnionych

Od 2001 roku FEM prowadzi działania na rzecz uzdolnionej młodzieży w ramach projektów stypendialnych, w tym najstarszego w regionie programu stypendialnego obejmującego swoim zasięgiem całe województwo – Programu Stypendialnego „zDolny Śląsk” (od 2001) oraz innych programów

oferujących wsparcie finansowe zdolnej młodzieży. W roku 2005 FEM po raz pierwszy oprócz wsparcia finansowego zaofiarowała najzdolniejszym wsparcie merytoryczne w projekcie „Gładki start z Dolnego Ślązaka”. W kolejnych latach pracowała nad rozwinięciem tego rodzaju działalności.

W 2008 FEM zainaugurowała działalność Dolnośląskiego Centrum Wsparcia Ucznia Uzdolnionego „Szlifiernia Diamentów” (dalej: Centrum „Szlifiernia Diamentów”). Jego zadaniem jest wspieranie szkół w pracy z uczniem uzdolnionym, między innymi przez organizację zajęć merytorycznych dla utalentowanych młodych ludzi z Dolnego Śląska. Centrum „Szlifiernia Diamentów” wyróżnia fakt adresowania oferty edukacyjnej nie tylko do uczniów, ale także do ich rodziców i nauczycieli oraz holistyczny charakter oferowanego wsparcia. Oferta Centrum „Szlifiernia Diamentów” skierowana bezpośrednio do uczniów realizowana jest w formie sesji przedmiotowych, na które składają się zajęcia o zróżnicowanej tematyce, formie oraz metodach pracy. W roku 2008 odbyła się pilotażowa edycja zajęć Centrum „Szlifiernia Diamentów”. Była to sesja dla najzdolniejszych młodych matematyków z województwa dolnośląskiego, której towarzyszył Polsko-Rosyjski Konkurs Matematyczny. W roku 2011 zorganizowano kolejną sesję przedmiotową z chemii.

Partner ponadnarodowy

Inspiracją do powołania Centrum „Szlifiernia Diamentów” było nawiązanie współpracy i poznanie działalności Leningradzkiego Regionalnego Centrum Utalentowanych Uczniów „Intellect” z Sankt Petersburga (Rosja).

Instytucja ta zajmuje się pracą z utalentowaną młodzieżą Obwodu Leningradzkiego. Do jej zadań należy identyfikacja uczniów uzdolnionych, tworzenie dla nich efektywnego systemu edukacji i intelektualnego rozwoju w wybranej dziedzinie naukowej. Programy edukacyjne oferowane przez Centrum „Intellect” nie kopiują lecz rozszerzają program nauczania szkolnego i umożliwiają uczniom poznanie najnowszych osiągnięć naukowych. Centrum organizuje rocznie do trzech 6-dniowych sesji w 9 różnych profilach programowych. Praca z młodzieżą wzbogacana jest atrakcyjnym programem kulturalnym, organizacją zajęć rozwijających kreatywność i kompetencje społeczne. Projekty realizowane są na bazie nowoczesnych technologii i zaplecza akademickiego Sankt Petersburga. Uczniowie uczestniczący w sesjach zakwaterowani są w ośrodku położonym na obrzeżach miasta, gdzie mogą korzystać z biblioteki, zaplecza IT i zaplecza sportowego. Poza sesjami naukowymi Centrum „Intellect” realizuje szereg innych zadań, w tym organizację ogólnorosyjskich konkursów przedmiotowych i młodzieżowe obozy naukowe we współpracy ze specjalistami z Finlandii.

W roku 2008 FEM zawarła porozumienie o współpracy z Centrum „Intellect”, mającej na celu wymianę w sferze oświaty i kultury na rzecz utalentowanej młodzieży. Umowa ta wpisała się w zawarte w 2003 roku porozumienie

o współpracy regionalnej pomiędzy władzami Obwodu Leningradzkiego a Samorządem Województwa Dolnośląskiego.

FEM adaptuje, rozszerza i uzupełnia doświadczenia Centrum „Intellect” uwzględniając realia i potrzeby Dolnego Śląska. Naturalnym wyborem było więc zaproszenie Centrum „Intellect” do współpracy w projekcie „Szlifowanie diamentów”. Dzięki udziałowi specjalistów tego Centrum w tworzeniu Strategii projektu możliwa była sprawna implementacja rosyjskich rozwiązań do polskich realiów i stworzenie podwalin organizacyjnych pod cały projekt.

Partnerzy lokalni

Równoległe do projektów wspierania uzdolnień FEM prowadzi działania mające na celu integrację dolnośląskich organizacji pozarządowych wspierających uzdolnienia. W ramach projektu „Poławiacze pereł” FEM wyszukała w regionie i przeszkoliła takie organizacje pozarządowe, które znają potrzeby lokalnych społeczności, pracują z młodzieżą i podołają zadaniu popularyzacji idei wspierania uzdolnień w swoim otoczeniu (mniejszych ośrodkach miejskich, powiatach, gminach i wsiach). Obecnie „Poławiacze pereł” wspierają projekty dla uzdolnionej młodzieży prowadzone przez FEM. Ich główne zadania to pomoc w popularyzacji tych projektów, pomoc w naborze beneficjentów i wsparcie FEM w upowszechnianiu efektów projektów. Większość z nich realizuje własne, lokalne projekty inspirowane działaniami FEM.

Na czym polega „Szlifowanie diamentów”?

Praktyczna implementacja celów wyżej opisanego Centrum „Szlifieria Diamentów” przez FEM miała miejsce podczas sesji pilotażowych (2008, 2011), które stały się przygotowaniem do projektu „Szlifowanie diamentów - innowacyjne programy wsparcia uczniów uzdolnionych w zakresie nauk matematycznych i przyrodniczych”. Realizacja tego, szeroko zakrojonego zamierzenia stała się możliwa dzięki uzyskaniu przez FEM dotacji ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Jako produkt projektu powstały i zostały przetestowane Programy Wsparcia, które wraz z niniejszym Przewodnikiem oddajemy do rąk Czytelnika.

Cele ogólne projektu „Szlifowanie diamentów” to:

- adaptacja wybranych metod wspierania uzdolnień stosowanych w Obwodzie Leningradzkim przez Centrum „Intellect” do potrzeb opracowania programów wspierania uzdolnień w zakresie nauk matematyczno-przyrodniczych w Polsce;
- zdiagnozowanie - na przykładzie Dolnego Śląska - barier społecznych w dostępie do studiów wyższych na kierunkach matematyczno-przyrodniczych dziewcząt z małych miejscowości;

- opracowanie i przetestowanie na grupie docelowej odbiorców i użytkowników 7 programów wsparcia merytorycznego i psychologicznego dla uczniów uzdolnionych w kierunkach matematyczno-przyrodniczych;
- opracowanie i przetestowanie programu wsparcia psychologiczno-pedagogicznego rodziców i nauczycieli uczniów uzdolnionych;
- zbadanie skuteczności pilotażowego wdrożenia ww. programów;
- upowszechnienie na terenie Polski przetestowanych programów i metod oraz wyników badań ich skuteczności.

Niniejszy dokument powstał, by praktycznie wspomagać ostatni z wyżej wymienionych celów.

Projekt pt. „Szlifowanie diamentów - innowacyjne programy wsparcia uczniów uzdolnionych w zakresie nauk matematycznych i przyrodniczych” realizowany przez Fundację Edukacji Międzynarodowej i współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego jest tzw. projektem innowacyjnym testującym. Uczestniczyło w nim 280 uzdolnionych uczniów dolnośląskich szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych oraz 240 rodziców i nauczycieli tych uczniów. Testowanych było 7 innowacyjnych programów wsparcia uczniów uzdolnionych w zakresie matematyki, fizyki, chemii, biologii, geografii, astronomii i informatyki oraz program wsparcia psychologiczno-pedagogicznego dla wszystkich uczestników projektu. Autorami programów są nauczyciele, w tym nauczyciele akademicy legitymujący się dużym doświadczeniem i dorobkiem w pracy z młodzieżą uzdolnioną. Programy te realizowano przez okres 18 miesięcy, podczas 6 cyklicznych zjazdów trwających od 5 do 6 dni. Podczas każdego zjazdu realizowano 40-godzinne sesje w grupach przedmiotowych, przy czym w zakresie każdego przedmiotu funkcjonowały dwie odrębne 20-osobowe grupy uczniowskie. Grupę młodszą stanowili uczniowie klas V i VI szkół podstawowych oraz I i II gimnazjum, a grupę starszą uczniowie klasy III gimnazjum oraz I i II klas szkół ponadgimnazjalnych. Zajęcia realizowane były w salach wykładowych i laboratoriach wrocławskich uczelni oraz w obiektach Fundacji. Po zakończeniu fazy testowania i przeprowadzeniu ewaluacji, wypracowane programy wsparcia (tzw. produkt finalny projektu) będą upowszechniane wśród wszystkich zainteresowanych szkół i instytucji edukacyjnych, a następnie włączane do głównego nurtu polityki edukacyjnej.

W kolejnych rozdziałach, w ramach towarzyszących poszczególnym rozdziałom Czytelnik znajdzie szczegółowy opis różnych aspektów projektu „Szlifowanie diamentów”, jako ilustrację do wskazówek zawartych w niniejszym Przewodniku.

3. Profil instytucji realizującej długoterminowe wspieranie uzdolnień

W tym rozdziale Autorzy, opierając się na doświadczeniach FEM i Centrum „Intellect”, wskazują, jakie ich zadaniem cechy i zasoby powinna mieć instytucja, decydująca się na realizację długofalowego wsparcia uczniów uzdolnionych w formie podobnej do projektu „Szlifowanie diamentów” i zamierzająca w pełni wykorzystać udostępniane przez FEM Programy Wsparcia.

Ogólna charakterystyka instytucji

Z perspektywy doświadczeń FEM instytucja podejmująca się podobnych przedsięwzięć powinna przede wszystkim dokonać analizy swoich zasobów: ludzkich, materialnych i finansowych oraz mieć:

- doświadczenie w działaniach na rzecz uczniów polskiego systemu oświatowego na II-IV etapie edukacji (od szkoły podstawowej do szkoły ponadgimnazjalnej).
- rozeznanie odnośnie potrzeb edukacyjnych lokalnej młodzieży, w szczególności potrzeb młodzieży uzdolnionej
- bazę kontaktów do osób i instytucji, które mogą być pomocne w realizacji przedsięwzięć wsparcia dla utalentowanej młodzieży

Autorzy Przewodnika rekomendują następujące typy podmiotów jako potencjalnych realizatorów (użytkowników) długofalowych projektów wspierania uzdolnień:

- organizacje pozarządowe (fundacje, stowarzyszenia). Szczególnie polecane są tu organizacje o statusie organizacji pożytku publicznego. Status OPP umożliwia wykorzystanie możliwości dofinansowania wynikających z Ustawy o pożytku publicznym i wolontariacie. Ważne jest, aby organizacje te w swoich celach statutowych miały zapisane różnorodne formy pracy z dziećmi i młodzieżą. Z uwagi na strukturę finansowo-organizacyjną wspieranie uzdolnień podejmowane przez organizacje pozarządowe może okazać się najtańszą i najskuteczniejszą formą udzielenia takiego wsparcia.
  - szkoły (w szczególności szkoły wyższe) w partnerstwie z organizacjami pozarządowymi lub jednostkami samorządu terytorialnego (województwo, powiat), co umożliwi im formalizację działań i pozyskanie dodatkowego finansowania
  - placówki oświatowo-wychowawcze (np. MDK i podobne)
- inne podmioty edukacyjne

Z oczywistych względów, najbardziej optymalnym użytkownikiem merytorycznym są publiczne szkoły wyższe, które mogą także otrzymywać dotacje

na realizację powierzonych zadań, jednak wymogi logistyczne (zakwaterowanie i żywienie uczniów, opieka wychowawcza i in.) determinują raczej ich partnerską rolę w programach wspierania uzdolnień. Z doświadczeń wnioskodawcy oraz partnera ponadnarodowego wynika, że optymalnym modelem partnerstwa jest współdziałanie: **organizacja pożytku publicznego - szkoła wyższa**.

W opinii Autorów pożądaną cechą potencjalnego realizatora jest świadomość wyzwań związanych z prowadzeniem działań adresowanych do uczniów uzdolnionych, w taki sposób by ich „indywidualny rozwój realizowany był w czterech obszarach:

- umiejętności uczenia się, rozwiązywania problemów, podejmowania decyzji, twórczego myślenia, strategii i technik uczenia się oraz kompetencji określonych przez tutora;
- szeroko rozumianego rozumienia siebie (samoakceptacja, rozwijanie pozytywnego obrazu własnej osoby, odpowiednie zachowanie, osobista odpowiedzialność, twórczy styl życia, itp.)
- umiejętności interpersonalnych (udział w dyskusji, prezentacja własnego stanowiska, rozumienie procesów małych grup)
- rozwijania zainteresowań zawodowych i podejmowania aktywności w kierunku planowania własnej kariery.”[6]

4. Kwestie organizacyjne

Zadania

Podstawowe zadania, jakie staną przed potencjalnymi realizatorami to:

1) W fazie przygotowań:

- powołanie zespołu projektowego złożonego co najmniej z 3 osób: kierownika projektu, księgowego i osoby odpowiedzialnej za prace biurowe
- pozyskanie środków na organizację działań wspierania uzdolnień
- promocja planowanych działań na terenie, który będą obejmowały
- rekrutacja uczestników – uczniów, ich rodziców i nauczycieli
- powołanie zespołu lub zespołów specjalistów, prowadzących zajęcia przedmiotowe z danego przedmiotu lub przedmiotów. W tym celu konieczne będzie nawiązanie współpracy z instytucjami edukacyjnymi (szkołą wyższą, szkołami średnimi, jednostką naukową, instytucją szkoleniową) specjalizującą się w prowadzeniu zajęć przedmiotowych, bądź ukonstytuowanie zespołu przedmiotowego złożonego z przedstawicieli różnych instytucji, a kierowanych przez jedną osobę
- powołanie zespołu wychowawców opiekujących się młodzieżą poza czasem zajęć specjalistycznych
- zapewnienie zaplecza lokalowego i technicznego (materiały dydaktyczne, sale wykładowe i ćwiczeniowe wraz ze stosownym oprzyrządowaniem)
- zapewnienie zaplecza socjalnego (wyżywienie, noclegi)
- rozeznanie w lokalnej ofercie kulturalnej, jako uzupełnienie bezpośrednich działań edukacyjnych
- opracowanie szczegółowego planu działań uwzględniającego wszystkie potrzebne zasoby: ludzkie, materialne i finansowe. Zaleca się również sformułowanie potencjalnych zagrożeń i opracowanie planów awaryjnych na wypadek kryzysów w projekcie
- opracowanie szczegółowej logistyki projektu
- opracowanie dokumentacji niezbędnej do realizacji projektu (regulaminy dla uczestników, umowy z prowadzącymi, formularze rozliczeń z dotacją dawcami, listy obecności itd.)

2) W fazie wdrażania:

- realizacja zaplanowanych działań
- reagowanie na zmiany i modyfikacja planów wg aktualnych potrzeb
- okresowe rozliczenia projektu
- informowanie opinii publicznej o przebiegu projektu.

3) W fazie ewaluacji:

- przeprowadzenie ankiet wśród uczestników projektu i analiza ich wyników

- rozliczenie finansowe projektu sprawozdania wewnętrzne i dla podmiotów zewnętrznych (np. dotacje dawców, sponsorów, partnerów)
- formalne podziękowanie partnerom projektu
- ewaluacja przeprowadzonych działań i sformułowanie wniosków do dalszych działań [7]
- upowszechnianie efektów projektu za pośrednictwem: lokalnych mediów, partnerów projektu, własne strony internetowe, publikacje i profile na portalach społecznościowych, za pośrednictwem szkół, ich organów prowadzących, organizacji pozarządowych i instytucji państwowych odpowiedzialnych za formułowanie i realizowanie polityki edukacyjnej.

Zaplecze organizacyjne

Kluczowe jest zapewnienie sprawnej obsługi administracyjnej i finansowej planowanego projektu przez zespół osób mających doświadczenie w realizacji programów edukacyjnych oraz przedsięwzięć finansowanych z różnorodnych źródeł. Biorąc pod uwagę zadania, strukturę i drogi pozyskiwania środków finansowych Autorzy uważają, że doświadczone organizacje pozarządowe, sprawnie współpracujące z lokalnym samorządem (różnego szczebla) mają szczególnie duże szanse na udaną realizację długoterminowych projektów wspierania uzdolnień.

Doświadczenia z projektu

„Szlifowanie diamentów”: ZAPLECZE ORGANIZACYJNE

Potwierdzeniem powyższych rekomendacji jest struktura organizacyjna realizowanego Projektu. Mimo znacznego stopnia jego skomplikowania, jedyną osobą finansowaną w ramach budżetu projektu jest koordynator Organizacyjny, który odpowiada za wszystkie aspekty organizacyjne, w tym za rozliczanie poszczególnych zadań, realizację kolejnych etapów projektu, ewaluację i opracowanie raportów, nabór ekspertów i wykładowców, motywowanie zespołów, nabór uczestników i nadzór nad komunikacją w ramach projektu.

Koordinatora wspomaga Kierownik Projektu będący pracownikiem Fundacji i sprawujący w jej imieniu nadzór nad realizacją projektu. Do niego także należy promocja projektu oraz prowadzenie i archiwizowanie dokumentacji.

Pieczę nad dokumentacją finansową związaną z projektem oraz nad płatnościami i rozliczeniami sprawuje Asystent Finansowy będący pracownikiem księgowości Fundacji.

Zespół ten użytkuje jedno niewielkie pomieszczenie wyposażone w stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu oraz w podstawowy sprzęt biurowy.

Współpraca z otoczeniem

Ze względu na charakter zadań związanych ze wspieraniem uzdolnień, ważnym elementem jest współpraca z otoczeniem rozumiana jako zespół działań służących zarówno identyfikowaniu uczniów uzdolnionych, jak i stwarzaniu optymalnych warunków do ich rozwoju.

W tym kontekście kluczowe elementy to:

1) Sprawny przepływ informacji między instytucją realizującą projekt a środowiskami, które mogą pomóc w identyfikacji i rekrutacji uzdolnionej młodzieży. Są to w szczególności:

- szkoły i ich organy prowadzące
- lokalne organizacje pozarządowe
- lokalne władze samorządowe, różnego szczebla
- lokalne media
- kościoły

Kampanię informującą o zamierzonych działaniach wspierających uzdolnienia należy rozpocząć w roku szkolnym poprzedzającym ten, na który zajęcia są planowane. Zalecane jest korzystanie z różnych kanałów informacyjnych:

- media lokalne
- spotkania z dyrekcjami i nauczycielami lokalnych szkół
- spotkania z organami prowadzącymi szkoły
- spotkania z urzędnikami samorządowymi odpowiedzialnymi za edukację
- portale społecznościowe
- strony internetowe organizatorów oraz instytucji z nimi współpracujących;

2) Efektywna procedura identyfikacji uczniów uzdolnionych i ich rekrutacji do projektu.

Zależnie od możliwości organizacji rekrutacja może dotyczyć:

- a) samych uczniów uzdolnionych;
- b) uczniów uzdolnionych oraz ich nauczycieli i rodziców.

Przed przystąpieniem do rekrutacji należy opracować jej szczegółowy regulamin oraz przygotować wzory dokumentów rekrutacyjnych. Autorzy zalecają dwustopniową rekrutację uczestników:

I etap - nabór wniosków od kandydatów;

II etap - rozmowy kwalifikacyjne (szczególnie w odniesieniu do uczniów).

Celem rozmów kwalifikacyjnych powinno być określenie poziomu motywacji ucznia oraz jego predyspozycji do uczestnictwa w planowanych działaniach. Kwestie rekrutacji opisano szerzej w rozdziale „Beneficjenci”.

3) Współpraca z instytucjami edukacyjnymi regionu.

Wskazane jest podjęcie współpracy z wieloma instytucjami – uczelniami wyższymi - zarówno państwowymi jak i prywatnymi, w których uczestnicy

projektu mogliby w przyszłości kontynuować naukę. Ponieważ głównym celem podejmowanych działań jest zwiększenie motywacji i stopnia przygotowania uczniów uzdolnionych do kontynuacji nauki na matematyczno-przyrodniczych kierunkach studiów, z przyczyn oczywistych zakłada się, że niezależnie od określonych wymogów realizacji programów część zajęć powinna odbywać się w obiektach dydaktycznych odpowiednich szkół wyższych. Realizacja programów w rzeczywistych, potencjalnych środowiskach przyszłych karier edukacyjno-zawodowych uczniów jest warunkiem niezbędnym dla efektywnego osiągnięcia powyższego celu.

Nawiązanie w tym względzie współpracy ze szkołami wyższymi nie przysporzy potencjalnym użytkownikom żadnych problemów, gdyż one same, zwłaszcza w dobie niżu demograficznego, szukają różnorodnych pól współpracy. W wielu uczelniach rektorzy powołali swoich pełnomocników ds. promocji uczelni, z którymi łatwo jest nawiązać stosowną współpracę. Także władze poszczególnych wydziałów chętnie podejmują współpracę dydaktyczną skierowaną na uczniów zainteresowanych daną dyscypliną naukową i podjęciem w przyszłości studiów na wybranym wydziale.

4) Budowanie zaufania i atmosfery akceptacji społecznej dla prowadzonych działań.

Kluczowe dla powodzenia projektu jest, aby szkoły postrzegały prowadzone poza ich murami działania edukacyjne, nie jako konkurencyjną ofertę, czy też zastępowanie (wyręczanie) ich w realizacji obowiązków, ale jako ofertę uzupełniającą i komplementarną z ich działaniami.

Doświadczenia z projektu

„Szlifowanie diamentów”: WSPÓŁPRACA Z OTOCZENIEM

Ad. 1) W sprawnym przepływie informacji między Fundacją a środowiskami wspomagającymi identyfikację i rekrutację uzdolnionej młodzieży szczególnie pomocne okazało się Dolnośląskie Kuratorium Oświaty, którego pracownicy bardzo skutecznie dotarli z informacją o projekcie praktycznie do wszystkich szkół. Podobną rolę odegrali tutaj pracownicy ds. edukacji poszczególnych urzędów gminnych i powiatowych. Dość skuteczne okazały się także lokalne media, a także strona internetowa projektu, poprzez którą informacja dotarła do wielu uczniów spoza Dolnego Śląska (Fundacja otrzymywała od nich liczne zapytania e-mailowe o możliwość uczestniczenia w Projekcie).

Ad. 2) Potencjalną grupą odbiorców oferowanego wsparcia są finaliści różnorodnych konkursów i olimpiad przedmiotowych. Ponieważ Fundacja jest realizatorem Programu Stypendialnego „zDolny Śląsk” była w stanie bezpośrednio dotrzeć do obecnych i byłych beneficjentów tego programu. Przyjęty regulamin rekrutacji spore preferencje stwarzał właśnie wspomnianym wyżej finalistom i laureatom. Jednocześnie duży nacisk położono

na wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów obu płci z obszarów o utrudnionym dostępie do edukacji pozaszkolnej rezerwując 70% miejsc dla młodzieży zamieszkałej w miejscowościach poniżej 20 tys. mieszkańców. W przypadku złożenia większej liczby zgłoszeń udziału w Projekcie, niż liczby miejsc regulamin przewidywał sporządzi listy rankingowej zestawionej wg sumarycznej liczby punktów uzyskanych przez kandydujących uczniów: zgłoszeniowym (celująca – 6 pkt., bardzo dobra – 5 pkt., dobra – 4 pkt.), przy czym w przypadku ucznia klas V i VI szkoły podstawowej oraz I klasy gimnazjum za ocenę z przedmiotów fizyka, chemia, biologia, geografia, astronomia uznaje się ocenę z przedmiotu przyroda na ostatnim świadectwie promocyjnym/ukończenia szkoły, a za ocenę z astronomii uznaje się odpowiednio ocenę z przedmiotu fizyka/fizyka i astronomia;

- punkty częściowe odpowiadające liczbowo średniej ocen z przedmiotów obowiązkowych obliczona na podstawie ostatniego świadectwa promocyjnego (lub ukończenia szkoły niższego typu w przypadku ucznia klasy I gimnazjum i klasy I szkoły ponadgimnazjalnej);
- punkty częściowe za udział ucznia w olimpiadach lub konkursach przedmiotowych z zakresu przedmiotu wskazanego przez ucznia w formularzu zgłoszeniowym, przy czym laureat olimpiady przedmiotowej otrzymuje 15 pkt., finalistą olimpiady przedmiotowej i laureat konkursu o zasięgu krajowym lub regionalnym otrzymują 12 pkt., finalistą konkursu o zasięgu krajowym lub regionalnym otrzymuje 10 pkt., laureat konkursu o zasięgu lokalnym (gminnym, powiatowym) otrzymuje 8 pkt., finalistą konkursu o zasięgu lokalnym (gminnym, powiatowym) otrzymuje 6 pkt.;
- punkty częściowe za ocenę listu motywacyjnego od 1 do 5 pkt.;
- punkty częściowe z testu predyspozycji od 1 do 5 pkt.
- punkty częściowe odpowiadające liczbowo wysokości oceny na ostatnim świadectwie ucznia z przedmiotu wskazanego w formularzu

W miarę możliwości organizacyjnych Fundacja rekomenduje przeprowadzenie również w procesie rekrutacyjnym rozmów kwalifikacyjnych z kandydatami.

Ad. 3) W działania z zakresu wspierania uzdolnień od początku zaangażowane jest środowisko akademickie Wrocławia. Przedstawiciel Kolegium Rektorów Uczelni Wrocławia i Opola uczestniczy w stałych gremiach doradczych powołanych przez Fundację.

W pierwotnych założeniach Uniwersytet Wrocławski miał być partnerem Projektu. Jednak służby administracyjno-finansowe nie były w stanie na czas dostarczyć wymaganych dokumentów.

Stąd rektorzy/prorektorzy ds. nauczania wrocławskich szkół wyższych prowadzących stosowne kierunki studiów rekomendowali odpowiednim prodziekanom aktywne włączenie się w realizację Projektu, uznając, że jest

to m.in. okazja do skutecznej promocji uczelni. Poprzez prorektorów i władze wydziałów upowszechniano także zapytania ofertowe kierowane do potencjalnych kierowników i członków Zespołów Przedmiotowych. Pomimo znacznego obciążenia sal dydaktycznych wspomnianych uczelni, odpowiedni pracownicy wydziałów skutecznie rozpisywali grafiki ich wykorzystywania na potrzeby zajęć z uczestnikami Projektu. Bardzo dobrze układała się także współpraca z innymi instytucjami edukacyjnymi. Przykładowo, autorzy programu wspierania z zakresu chemii rekomendowali prowadzenie zajęć dla młodszej grupy uczniów w odpowiednio wyposażonej pracowni chemicznej szkoły gimnazjalnej/ponadgimnazjalnej i właśnie w jednym z wrocławskich zespołów takich szkół realizowano te zajęcia, nobilitujące i promujące tę szkołę. Współpracowano także z Dolnośląską Biblioteką Pedagogiczną, która dysponuje salami świetnie wyposażonymi w multimedia i sprzęt komputerowy, no i oczywiście zasobami bibliotecznymi, w tym z zakresu wspierania uzdolnień.

Ad. 4) Doświadczenia wyniesione na etapie testowania programów wsparcia wskazują, że istnieje potencjalne niebezpieczeństwo traktowania tego przedsięwzięcia jako konkurencyjną ofertę, poniekąd deprecjonującą działalność macierzystych szkół. Stąd niezmiernie pożądane są tutaj zajęcia z nauczycielami w oparciu o przetestowany innowacyjny program wsparcia psychologiczno-pedagogicznego uczniów uzdolnionych, ich rodziców i nauczycieli. Zwrócić należy także uwagę na kontakty z dyrektorami szkół, w których uczą się uczestnicy Projektu, a zwłaszcza z tymi do których trafiają uczniowie już w trakcie jego trwania. Z doświadczeń Fundacji wynika, że wysoce pożytecznym dla promocji tego typu działań jest zaproszenie na uroczyste zakończenie sesji wszystkich dyrektorów macierzystych szkół uczestników Projektu.

5) Zapewnienie ciągłości i długofalowości wsparcia

Należy pamiętać, że wsparcie uzdolnionych - wzorowane na projekcie „Szlifowanie diamentów” - powinno odbywać się poza szkołą i stanowić alternatywę dla edukacji szkolnej. Wskazane jest, by kojarzyło się ze studenckim obozem naukowym bądź zespołowymi badaniami terenowymi obejmującymi, w odróżnieniu od stosunkowo często prowadzonych jednorazowych działań, pełen cykl, trwających, zgodnie z propozycją zawartą w przetestowanych programach wsparcia, minimum 240 godzin rozłożonych na 2 lata szkolne, po trzy zjazdy sesyjne w każdym roku, w terminach dopasowanych każdorazowo do kalendarza roku szkolnego.

Oferowane programy wsparcia mogą stanowić także formę realizacji indywidualnego toku nauk (ITN)i, stosownie do przepisów rozporządzenia z dnia 19 grudnia 2001 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń

na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki (Dz. U. z 2002 r. Nr 3, poz. 28). Zgodnie z nim uczeń może realizować ITN z jednego, kilku lub wszystkich obowiązujących zajęć edukacyjnych wg systemu innego niż udział w obowiązkowych zajęciach edukacyjnych przewidzianych w szkolnym planie nauczania dla danej klasy. Uczeń, który uzyskał zgodę na realizację ITN może uczęszczać na wszystkie lub wybrane zajęcia edukacyjne realizowane w ramach oferowanych programów wsparcia. Istotnym jest, aby uczeń taki oprócz nauczyciela opiekuna z macierzystej szkoły miał wyznaczonego nauczyciela-tutora spośród kadry realizującej program wsparcia oraz indywidualne spotkania ze wskazanym psychologiem/pedagogiem realizującym program wsparcia psychologiczno-pedagogicznego. Pamiętać należy, iż ocenianie i promocja ucznia realizującego ITN odbywa się na warunkach określonych w przepisach *rozporządzenia w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych*. Klasyfikacja natomiast odbywa się na podstawie egzaminu klasyfikacyjnego - z zajęć edukacyjnych, które realizuje w ramach ITN. Wskazane jest, aby szczegółowe zasady realizacji ITN w ramach prowadzonego projektu zawrzeć w regulaminie rekrutacji i uczestnictwa w tym projekcie. Ta forma realizacji obowiązku szkolnego/nauki umożliwi uczniom szczególnie uzdolnionym przyspieszone ukończenie wybranych etapów kształcenia i szybszy wybór optymalnego kierunku studiów.

Finansowanie

Podejmowanie działań zmierzających do długofalowego wspierania uzdolnień wymaga zaangażowania znacznych środków finansowych. Główne grupy kosztów to:

- obsługa administracyjna projektu
- działania edukacyjne (wykłady, konwersatoria, ćwiczenia, laboratoria)
- zakwaterowanie, wyżywienie i opieka wychowawcza

Dodatkowe grupy kosztów tworzą działania tradycyjnie nie związane z procesem nauczania, lecz zdaniem Autorów konieczne, by efektywnie wspierać uzdolnienia i holistycznie rozwijać osobowości uzdolnionych uczniów. Są nimi:

- zapewnienie wsparcia psychologicznego uczestnikom sesji
- zapewnienie programu kulturalnego

Źródła finansowania

Autorzy nie podejmują się wskazania konkretnych źródeł finansowania projektów wspierania uzdolnień z uwagi na różne warunki, w jakich funkcjonują potencjalni realizatorzy tych projektów. Rekomendowane źródła finansowania to:

- środki własne

- darowizny od darczyńców indywidualnych oraz sponsorów instytucjonalnych
- granty krajowe i europejskie
- dotacje od władz lokalnych
- dotacje celowe od różnych fundacji krajowych i zagranicznych
- środki pochodzące z odpisu 1% podatku dochodowego od osób fizycznych (w przypadku organizacji pożytku publicznego)
- własne środki budżetowe, w przypadku realizacji programów wsparcia przez placówki oświatowo-wychowawcze lub szkoły prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego

Grupy kosztów

Doświadczenia FEM wskazują, że należy zarezerwować środki na następujące grupy kosztów:

- koszty procesu rekrutacji uczestników
- koszty zatrudnienia zespołu realizującego projekt (obsługa administracyjna, prowadzenie zajęć, wychowawcy, tutorzy, psychologowie)
- koszty materiałów biurowych
- koszty materiałów dydaktycznych używanych w czasie projektu
- koszty zakwaterowania i wyżywienia uczestników
- koszty wynajmu sal i laboratoriów naukowych
- koszty wynajmu sprzętu
- koszty przejazdów między miejscem zakwaterowania a miejscem prowadzenia zajęć, oraz koszty wycieczek związanych z tokiem zajęć
- koszty udziału w wydarzeniach kulturalno-rozrywkowych (wyjścia do kina, teatru, opery, na koncerty, korzystanie z sal gimnastycznych itp.)
- koszty prowadzenia strony internetowej projektu (wskazane wraz z interaktywną platformą edukacyjną) służącej rekrutacji, promocji działań, a po ich zakończeniu wsparciu trwałości zmiany wśród uczestników i popularyzacji efektów wobec szerszej publiczności
- koszty nagród i wyróżnień.

Etapy konstruowania budżetu

Zaleca się, by konstrukcję budżetu rozpocząć od kalkulacji środków związanych z prowadzeniem zajęć przez ekspertów. Jest to (obok kosztów wynajmu sal, zakwaterowania i wyżywienia) najbardziej kosztochłonna pozycja w budżecie projektu. Należy przy tym pamiętać, że praca z uzdolnioną młodzieżą wymaga od prowadzących dodatkowych predyspozycji. Przekłada się to na wysokość wynagrodzenia, a konkretna stawka musi być dopasowana do warunków lokalnych i zakresu zadań poszczególnych grup prowadzących. Ewentualne włączenie do programu e-learningu pociąga za sobą dodatkowe koszty, które również należy uwzględnić w budżecie.

Następnie należy skalkulować koszty wynajęcia pomieszczeń, w których prowadzone będą zajęcia, zwracając uwagę na specjalistyczne wymagania zależne od przedmiotu. Może okazać się, że na etapie tworzenia kosztorysu

przedsięwzięcia niezbędne będzie skonsultowanie działań z szeregiem osób i instytucji, w tym z partnerami projektu. Pomoże to w trafnym oszacowaniu poszczególnych kosztów.

W kosztorysie należy przewidzieć środki na merytoryczną i finansową ewaluację projektu. Czasem może być konieczne zatrudnienie zewnętrznego audytora, druk specjalnych publikacji dla dotacji dawców, reklama sponsorów itp. Również tego typu koszty muszą znaleźć się w budżecie projektu.

Potencjalne zagrożenia organizacyjne

Realizacja wsparcia dla uzdolnionych uczniów to proces pracochłonny, czasochłonny i kosztochłonny, przede wszystkim ze względu na różnorodność działań, z których każde ma wpływ na skuteczność realizacji celów oraz zadowolenie uczestników. Nawet najbardziej wartościowe działania merytoryczne mogą w odbiorze uczestników zostać przyćmione przez braki w kwestiach organizacyjnych. Najlepsze warunki bytowe i warunki pracy mogą zostać niedocenione, jeśli treści i formy zajęć nie są dopasowane do potrzeb uczestników. Znakomicie zrealizowany, ale źle rozliczony z grantodawcą projekt, może z kolei stać się „wielką klapą” i utrudnić zdobywanie dotacji na dalsze działania.

Na etapie planowania należy zwrócić szczególną uwagę na potencjalne zagrożenia:

- stosunkowo wysokie, w przeliczeniu na ucznia, koszty prowadzonych działań wsparcia uzdolnień
- wzrost kosztów przedsięwzięcia w trakcie jego trwania wynikający ze wzrostu cen
- zniechęcenie potencjalnych beneficjentów wynikające ze skomplikowanej procedury starań o indywidualizację nauki w szkołach publicznych oraz niska motywacja uczniów, ich rodziców i nauczycieli w przezwyciężaniu tych trudności
- niechęć szkół publicznych, wynikająca z błędnego interpretowania działań edukacyjnych organizowanych i realizowanych poza szkołą jako konkurencji oraz współzawodnictwa
- odbierania przez nauczycieli działań innych instytucji jako piętnowanie ich braków w zakresie wiedzy i umiejętności dotyczących pracy z uzdolnioną młodzieżą [8]
- trudności w znalezieniu kadry dydaktycznej posiadającej odpowiednie kompetencje przedmiotowe oraz umiejętności pracy z uczniami II-IV etapu edukacyjnego, rodzicami i nauczycielami
- komplikacje wynikające z potrzeby jednoczesnej koordynacji działań organizacyjnych, pedagogiczno-psychologicznych, przedmiotowych i wychowawczych
- absencja uczniów lub rezygnacja z udziału w zajęciach przed ich zakończeniem
- rezygnacja ze współpracy jednego lub kilku partnerów / podwykonawców.

Doświadczenia z projektu

„Szlifowanie diamentów”: FINANSOWANIE

Ponieważ głównym zadaniem w realizowanym Projekcie było testowanie opracowanego produktu, przyjęto takie kalkulacje finansowe, które zapewnić miały optymalne warunki testowania. Realizacja szczegółowego budżetu projektu dla tego zadania wskazuje, że jednostkowe koszty przypadające na jednego uczestnika wynoszą 3,2 tys. zł. w całym okresie testowania, co w przeliczeniu na 1 rok szkolny daje kwotę 2,1 tys. zł. Podkreślić tutaj należy, iż są to koszty niższe w stosunku do przeciwstawnego rozwiązania, jakim jest działalność szkół elitarnych. Porównanie nakładów ponoszonych przez jedną z czołowych takich szkół wskazuje, że łączne nakłady na jednego ucznia w proponowanej formie edukacji równoległej (subwencja w szkole macierzystej plus nakłady w oferowanych programach wsparcia) są o ponad 1000 zł. niższe niż w szkołach elitarnych.

Zaznaczyć również należy, iż koszty realizacji programów wsparcia można znacznie obniżyć, bez uszczerbku na jakości działań, poprzez wykorzystanie do zakwaterowania uczniów dostępnych burs szkolnych (w ramach Projektu wykorzystywano dostępne hostele), co obniży lub wręcz wyeliminuje koszty przewozu uczniów (w realizowanym projekcie wynosiły one ponad 22 tys. zł.). Również w wielu przypadkach, przy dobrej współpracy ze środowiskiem lokalnym można pozyskać sale dydaktyczne po kosztach własnych lub w większym stopniu korzystać z własnych sal (Fundacja wykorzystywała własne sale praktycznie tylko w soboty i w niedziele, kiedy nie pracowały szkoły przez nią prowadzone).

Ponadto „prowadzenie działań z udziałem wielu podmiotów, reprezentujących nie tylko zróżnicowane wewnętrznie środowisko akademickie (psychologowie, pedagodzy, tzw. dydaktycy szczegółowi afiliujący swój dorobek przy różnych uczelniach), szkolne (nauczyciele, rodzice, nadzór), instytucje pozarządowe i powstające *ad hoc* tymczasowe wspólnoty uczenia się (np. w Internecie) wymaga:

- uświadomienia sobie przez animatorów i koordynatorów przedsięwzięcia tego faktu i jego możliwych negatywnych konsekwencji: nie podzielenie przez wszystkich uczestników istotnych przesłanek proponowanej zmiany edukacyjnej może nieść skutki w postaci zakłóceń komunikacyjnych (...)
- podejmowania kroków w kierunku nieustannego uzgadniania/negocjacji promowanego podejścia, podejścia, zaznaczymy to od razu, tworzącego przestrzeń dla dość szerokich oddziaływań edukacyjnych przy jednoczesnym trzymaniu ustalonego „kursu”[ii].”

Na podstawie doświadczeń projektu „Szlifowanie diamentów” Autorzy zalecają ustalenie i spisanie już na etapie planowania alternatywnych scenariuszy i katalogu środków zaradczych dla poszczególnych potencjalnych zagrożeń. **Plany „B” mogą uratować projekt!**

Doświadczenia z projektu

„Szlifowanie diamentów”: CZY PRZYDAJĄ SIĘ PLANY „B”?

Realizacja projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej wymaga poprzez odpowiednie przepisy i procedury bardzo rzetelne i racjonalne planowanie działań oraz ich szczegółowego budżetu. Jednak stopień skomplikowania Projektu i jego logistyka (jednoczesne testowanie 8 programów wsparcia) wymuszały prowadzenie stałego precyzyjnego monitoringu i ewaluacji zaplanowanych działań. Stąd m.in. zrekrutowano w znacznym nadmiarze odpowiednią kadrę pedagogiczną (łącznie z wychowawcami ponad 120 osób), tak aby w pełni zabezpieczyć realizację wszystkich zajęć. Zaznaczyć należy, iż ze względu na skomplikowaną logistykę, szczegółowe terminy i harmonogramy poszczególnych zjazdów sesyjnych ustalone być mogły z niewielkim, około 2-tygodniowym wyprzedzeniem. Z oczywistych powodów, nauczyciele, zwłaszcza akademicy nie są dyspozycyjni w dowolnym czasie i niezbędnym jest zrekrutowanie Zespołów Przedmiotowych o odpowiednio szerokim składzie. Podobnie zespół wychowawców powinien być odpowiednio liczny, aby w przypadkach nagłych (zwolnienia lekarskie, niedyspozycja ucznia i in.) zabezpieczyć należytą opiekę. Szersze składy zespołów nauczycielskich nie generują oczywiście wyższych kosztów, gdyż opłacane są wg. faktycznej liczby zrealizowanych godzin. Takie planowanie pozwoliło zrealizować wszystkie godziny zajęć (łącznie 4700) bez żadnego przypadku ich odwoływania, czy też przenoszenia.

W regułach bezpieczeństwa należy także przewidzieć możliwość szybkiego pozyskania zamiennych sal dydaktycznych, które mogą być użyte z powodu różnych zdarzeń losowych wyłączających wcześniej zaplanowane lokalizacje.

W celu zminimalizowania zagrożeń zaleca się zorganizowanie na początku projektu spotkań ze wszystkimi osobami zaangażowanymi w organizację. Cele tych spotkań to:

- zaznajomienie z celami projektu
- szczegółowe omówienie strategii projektu i planu działań
- przedyskutowanie mocnych i słabych punktów planowanych działań oraz potencjalnych możliwości i zagrożeń (analiza SWOT)
- zmniejszenie barier komunikacyjnych
- budowanie wzajemnego zaufania

5. Charakterystyka beneficjentów

Prowadzone przez FEM działania na rzecz młodzieży uzdolnionej skierowane są przede wszystkim do uczniów z następujących grup:

- II etapu edukacyjnego – klasa IV - VI szkoły podstawowej
  - III etapu edukacyjnego – klasy I – III gimnazjum
  - IV etapu edukacyjnego – klasy I - III szkoły ponadgimnazjalnej
- Jednocześnie FEM adresuje formy wsparcia do:
- rodziców objętych pomocą uczniów
  - nauczycieli tych uczniów

Autorzy Przewodnika zachęcają potencjalnych realizatorów, by swoje działania kierowali równolegle do trzech grup beneficjentów: uczniów, nauczycieli i rodziców, gdyż tylko ten sposób pracy pozwala zoptymalizować jej efekty. Oczywiście ostateczny kształt grupy beneficjentów będzie zależny od możliwości finansowych, organizacyjnych i merytorycznych potencjalnego realizatora.

Uwaga! Ze względu na fakt rozłożenia w czasie (np. w projekcie „Szlifowanie diamentów” – na dwa lata szkolne) opisanych w Przewodniku działań, część z beneficjentów zmienia etap edukacyjny (także szkołę, nauczycieli i środowisko itp.), co może być źródłem potencjalnych trudności, ale i nowych możliwości. Należy ten fakt uwzględnić na etapie planowania projektu i odpowiednio modyfikować organizację, formy i zakres pracy z uczniami, których to dotyczy.

Grupa uczniów uzdolnionych

Precyzyjne określenie głównej grupy docelowej nie jest możliwe ze względu na trudności w sferze definiowania uzdolnień, jak i ich różnicowania. „Pojęcie zdolności nie jest jednoznaczne. Funkcjonuje ono w kilku znaczeniach, różniących się od tych sensów, które nadawane są interesującemu nas fenomenowi w tzw. codzienności szkolnej (przez nauczycieli, rodziców, pracowników nadzoru pedagogicznego, aktywistów)”[9]. Termin „zdolności ogólne” wiąże tę kategorię z inteligencją logiczną, szybkością uczenia się, pamiętaniem. Określenie „uzdolnienia”, (synonim talent) podkreśla z kolei takie właściwości jednostki, które pozwalają na osiąganie przez nią wysokich osiągnięć w konkretnej dziedzinie, na przykład w muzyce czy matematyce. Fraza „zdolności twórcze” odnosi się głównie do właściwości jednostki pozwalających jej na dostrzeganie problemów i rozwiązywanie ich w oryginalny sposób. (...) Poziom rozwoju zdolności to zarówno w odniesieniu do zdolności ogólnych jak specyficznych czy kierunkowych przyjmuje się, że najwyższy ich poziom dotyczy ok. 2-3%, bardzo wysoki – 13%, a przeciętny 34% populacji.” [10] Prezentowane rozwiązanie skierowana są do uczniów o bardzo wysokim poziomie zdolności, zarówno tych którzy mają już konkretne, mierzalne dokonania w przedmiotach szkolnych, jak i tych o ukrytym potencjale, czyli przejawiających zachowania znamionujące zdolności.

Doświadczenia FEM wskazują, że:

- skład osobowy grup jest kluczowy dla realizacji założeń i celów wsparcia, dlatego procesowi formowania grup należy poświęcić należyty czas i uwagę
- wstępnego przydzielenia do grup należy dokonać w oparciu o spostrzeżenia z rozmowy kwalifikacyjnej oraz wyniki pracy nad zadaniem wstępnym – dodatkowe szczegóły na temat etapów rekrutacji znaleźć można poniżej. Na późniejszym etapie projektu można skorygować przydziały do grup
- w przypadku uczniów uzdolnionych nie ma bezpośredniej korelacji pomiędzy ich wiekiem metrykalnym, a poziomem uzdolnień oraz posiadaną wiedzą i umiejętnościami [11]
- należy zadbać, by grupy uczniów były heterogeniczne pod względem płci oraz miejscowości pochodzenia (wieś, miasteczko, miasto)
- przy planowaniu zakwaterowania uczniów na okres sesji należy umożliwić wspólne zamieszkanie zarówno uczniom dojeżdżającym z innych miejscowości, jak i uczniom mieszkającym w miejscowości, w której prowadzone są zajęcia.

Przy konstruowaniu składu grup beneficjentów należy pamiętać o istotnej roli programu wsparcia psychologiczno-pedagogicznego, którego celem jest podnoszenie kompetencji kluczowych, tj. umiejętności uczenia się, jak również rozwijania kompetencji społecznych. Spotkania z psychologami mają służyć między innymi zdiagnozowaniu dynamiki wewnątrzgrupowej oraz wskazaniu potencjalnych indywidualnych problemów adaptacyjnych wśród uczniów i na jej podstawie opracowaniu wskazówek dla organizatorów sesji oraz członków zespołów przedmiotowych, by mogły zostać podjęte adekwatne działania rozwojowe. Ważny element wsparcia stanowią działania służące wskazaniu silnych stron i atutów uczestników oraz wskazujące perspektywy i drogi ich wykorzystania [12].

Pierwsze zajęcia, zarówno przedmiotowe jak i psychologiczne należy wykorzystać do zweryfikowania trafności przydziałów grupowych. Należy jednak ostateczną decyzję o zmianie grupy pozostawić uczniom.

Doświadczenia z projektu

„Szlifowanie diamentów”: BENEFICJENCI - UCZNIOWIE

W projekcie „Szlifowanie diamentów” docelowa grupa uczniów uzdolnionych podzielona była na dwie podgrupy wiekowe. Grupę I (tzw. młodszą) stanowili uczniowie klasy VI szkoły podstawowej oraz klas I i II gimnazjum, natomiast II grupę (tzw. starszą) stanowili uczniowie klasy III gimnazjum oraz uczniowie klas I i II szkoły ponadgimnazjalnej. Założono jednak, że ten formalny podział nie może być sztywny i istnieje potrzeba, w zależności od poziomu wiedzy i umiejętności uczniów, przenoszenia ich pomiędzy poszczególnymi grupami (w całym okresie testowania dotyczyło to kilkunastu przypadków). Wskazana jest zrównoważona heterogeniczność

poszczególnych grup uczniowskich. Mimo, iż w analizach przygotowawczych i w założeniach Projektu stwierdzono istnienie barier w dostępie do matematyczno-przyrodniczych kierunków studiów u dziewcząt zamieszkujących mniejsze miejscowości, to w procesie rekrutacji preferującej uczniów z tych miejscowości do projektu zakwalifikowano 118 dziewcząt i 165 chłopców, przy czym wyraźna dominacja dziewcząt wystąpiła w grupie biologicznej, a dominacja chłopców w grupie informatycznej i matematycznej.

Grupa nauczycieli i rodziców

Dla zapewnienia odpowiedniego zaplecza dla wielowymiarowego rozwoju dziecka zdolnego wskazane jest, by statystycznie co 3. rodzic i co 4. nauczyciel uczniów uczestniczących w projektach wspierania uzdolnień, brał udział w zajęciach przeznaczonych dla rodziców i nauczycieli. Zajęcia dla tych grup powinny być prowadzone w oparciu o program wsparcia psychologiczno-pedagogicznego przygotowany przez grupę specjalistów.

Wskazane jest, aby już na wstępie jednoznacznie zarysować cel spotkań z rodzicami i nauczycielami oraz podkreślić, jak ważne jest ich wsparcie w złożonym i wielowymiarowym procesie rozwoju kompetencji dziecka, zarówno intelektualnych, jak i społecznych i innych.

Celem sesji z rodzicami jest ich włączenie w proces nabywania wiedzy przez dziecko, uwrażliwienie ich na złożony, dynamiczny i wielowymiarowy rozwój dziecka, w tym na wagę rozwoju kompetencji społecznych i emocjonalnych obok kompetencji poznawczych. Jednym z najważniejszych punktów programu skierowanego do rodziców jest zatem wspieranie ich tożsamości i poczucia skuteczności, poprzez ułatwienie im poznawania samych siebie, umocnienie ich samooceny a także zabezpieczenie przed pułapkami bezrefleksyjnego działania. Wszystko to umożliwiła prezentacja aktualnej wiedzy na temat możliwości i ograniczeń oddziaływań rodzicielskich na rozwój dziecka.

Celem sesji dedykowanych nauczycielom jest uwrażliwienie ich na ideę budowania szeroko rozumianego partnerstwa edukacyjnego, tworzenia środowiska sprzyjającego uczeniu się, a także poszukiwania rozwiązań adekwatnych do zmieniających się potrzeb uczniów oraz ich otoczenia, poprzez ponoszenie poziomu profesjonalizmu nauczycielskiego. Dodatkowo sesje dla nauczycieli mają służyć wspieraniu ich poczucia własnej wartości i odkrywaniu pokładów kreatywności [13].

Doświadczenia z projektu „Szlifowanie diamentów”:

BENEFICJENCI - RODZICE I NAUCZYCIELE

W projekcie „Szlifowanie diamentów” rodzice i nauczyciele byli przydzieleni do grup przedmiotowych, takich samych, do których należały ich dzieci, czyli: astronomia, biologia, chemia, fizyka, geografia, informatyka i matematyka. Przynosiło to wymierne korzyści organizacyjne, gdyż w pierwszym

dniu zajęć każdej sesji (na ogół była to sobota) rodzice przywozili soje „diamenty” na wyznaczone miejsce zajęć, a w ostatnim dniu sesji (na ogół w środę lub w czwartek) organizowano zajęcia dla nauczycieli, którzy mogli wracać do swej miejscowości razem z określoną grupką uczniów. Z perspektywy doświadczeń projektu „Szlifowanie diamentów” wynika, że przydzielenie rodziców i nauczycieli do grup wg przedmiotów (analogicznie do grup uczniów) nie jest konieczne (kilkunastu nauczycieli uczestniczyło w zajęciach z inną grupą przedmiotową, ze względu na bardziej dogodne dla nich terminy spotkań). Celem oddziaływań skierowanych do grupy dorosłych jest przede wszystkim udzielenie wsparcia psychologiczno-pedagogicznego, mającego wspomóc społeczno-emocjonalny rozwój dziecka, będący punktem wyjścia dla jego postępów edukacyjnych. Przypisując rodziców i nauczycieli do grup przedmiotowych możemy tymczasem w sposób niezamierzony zasugerować, że przedmiotem oddziaływań będzie również nauczanie przedmiotowe, co może być przyczyną niepotrzebnego rozdźwięku między oczekiwaniami a realizowanym programem. Z takim nastawieniem pewnej części nauczycieli zetknęliśmy się na początku fazy testowania. Należy więc już na etapie promocji projektu podać cele i ramowy program zajęć dla tej grupy odbiorców.

Procedury rekrutacji

Identyfikacja uczniów uzdolnionych jest zadaniem trudnym, a sukces jest pochodną działań wielu osób, które mają pośredni i bezpośredni kontakt z uczniem.

Pierwszym działaniem jest ukonstytuowanie komisji rekrutacyjnej, w skład której winni wchodzić:

- kierownik projektu
- kierownik merytoryczny
- psycholog
- pedagog.

Większość zespołu, powinna posiadać doświadczenie w pracy z młodzieżą uzdolnioną. Decyzje komisji powinny być podejmowane zwykłą większością głosów, a decydujący głos powinien należeć do psychologa.

Proces rekrutacji obejmuje nie tylko uczniów, ale także ich nauczycieli oraz rodziców.

Etapy procesu rekrutacji:

1. ogłoszenia o naborze uczestników (media, Internet, szkoły, samorząd itd.)
2. zgłoszenie kandydatury przez ucznia w formie listu motywacyjnego. Wskazane jest, by szablon zgłoszenia przygotowała komisja rekrutacyjna, co ułatwi ewaluację dokumentacji wszystkich kandydatów

3. przesłanie opinii nauczyciela dotyczącej kandydata. Najlepiej także zgodnie z formatką przygotowaną przez komisję rekrutacyjną
4. przesłanie zgody rodziców na uczestnictwo dziecka w zajęciach pozaszkolnych wraz z listem motywacyjnym. Szablon listu przygotowuje komisja rekrutacyjna
5. rozwiązanie zadania bądź zadań rekrutacyjnych przedmiotowych przygotowanych przez osobę odpowiedzialną za merytoryczną stronę zajęć. Sposób ich rozwiązania pozwoli na identyfikację uzdolnień i predyspozycji. Wskazane jest, by rozwiązanie zadania pozwoliło zróżnicować kandydatów pod względem stopnia uzdolnienia. Należy też zwrócić uwagę na to, by rozwiązanie zadania nie mogło być z łatwością odszukane np. w Internecie (warunek ten spełniają otwarte zadanie autorskie)
6. rozmowa rekrutacyjna prowadzona przed komisją, w skład której wchodzi psycholog oraz specjalista przedmiotowy. Zadaniem komisji jest przede wszystkim identyfikacja kompetencji społecznych oraz predyspozycji do pracy w warunkach planowanego wsparcia. Dopuszczona jest przeprowadzanie podczas indywidualnej rozmowy kwalifikacyjnej, bądź w formie zbiorczej (dla całej rekrutowanej grupy), krótkich form sprawdzianów pisemnych (swego rodzaju egzamin wstępny).

W razie możliwości korzystania przez organizatorów z technologii informacyjnych zalecane jest ogłaszanie i prowadzenie rekrutacji on-line. Instytucja organizująca wsparcie może wówczas przyjmować zgłoszenia i publikować wyniki rekrutacji przez Internet, co znacznie usprawni proces naboru uczestników.

Potencjalne zagrożenia na etapie rekrutacji

Zniechęcenie procesem rekrutacji

Wieloetapowość procedury rekrutacyjnej może sprzyjać zaniechaniu starań o przyjęcie do grona uczestników, dlatego kluczowe jest szerokie rozpropagowanie projektu za pomocą mediów, partnerów projektu oraz wszelkich środowisk wspierających. Należy maksymalnie uprościć aplikowanie (np. przygotować gotowe wzory prostych formularzy z czytelnymi instrukcjami ich wypełnienia). Szeroka kampania promocyjna i informacyjna przeprowadzana w każdej szkole oraz jasne przedstawienie zalet i korzyści dla każdej z grup beneficjentów powinny zminimalizować zagrożenie niedostatecznym zainteresowaniem.

Brak dostępu do internetu

Warto zadbać, by dostęp do Internetu nie stanowił bariery, dla tych kandydatów, którzy nie posiadają własnego komputera lub łącza sieciowego. Należy

umówić się ze szkołami, by stworzyły warunki sprzyjające zgłaszaniu się kandydatów i delegowały do uczestnictwa w zajęciach również nauczycieli.

Brak gotowości poświęcenia prywatnego czasu. Poważny problem stanowi także potrzeba poświęcenia przez nauczycieli oraz rodziców czasu prywatnego na udział w zajęciach kierowanych do tych grup. Należy zatem zoptymalizować czas i miejsce spotkań, na przykład tak, by były one połączone z przyjazdem bądź powrotem z sesji uczniów tak, aby rodzic czy nauczyciele towarzysząc dzieciom w podróży niejako „wstępowali po drodze” na własne sesje. W miarę możliwości warto uwzględnić indywidualne preferencje czasowe i dojazdowe przy doborze uczestników do grup, zwłaszcza jeśli chodzi o rodziców i nauczycieli. Szkoły powinny zapewnić ewentualne zastępstwa za nauczycieli uczestniczących w projekcie (o ile zajęcia wsparcia dla dorosłych nie odbywają wyłącznie w weekendy).

Etykietowanie w szkole

Należy pamiętać o niebezpieczeństwie „etykietowania” uczestników projektu w środowisku szkolnym. Może to być niechciany efekt uboczny zakwalifikowania dziecka do programu. Należy zwrócić szczególną uwagę na kształtowanie pozytywnej atmosfery wokół projektu w szkole, z której rekrutuje się dany uczeń. Przekonanie dyrekcji szkoły o wartości projektu i jej zaangażowanie w rekrutację sprzyja budowaniu atmosfery współpracy. Szkoły powinny być zachęcane do stwarzania warunków, w których uczeń po nieobecności związanej z udziałem w zajęciach wspierania uzdolnień, będzie miał czas niezbędny do nadrobienia ewentualnych zaległości oraz – co bardzo ważne – sposobność do dzielenia się spostrzeżeniami i wrażeniami z zajęć z innymi uczniami i nauczycielami.

„Nie chce mi się!”

Duże znaczenie ma kształtowanie dobrego nastawienia samych beneficjentów projektu do podejmowanego nowego wysiłku. Muszą uświadomić sobie, że do osiągnięcia sukcesu nie wystarczy mieć talent, ale trzeba włożyć pracę, by go rozwinąć. Warto uwrażliwiać na tę kwestię rodziców i nauczycieli, tak aby potrafili wzmacniać w dzieciach pozytywne nastawienie do takiej pracy.

Doświadczenia z projektu

„Szlifowanie diamentów”: ZAGROŻENIA REKRUTACYJN

Doświadczenia z fazy testowania programów wsparcia wskazują, że największe zainteresowanie dotyczyło programu z zakresu matematyki (294 kandydatów), a następnie z biologii, informatyki, fizyki i chemii. Natomiast najmniejsze dotyczyło astronomii i geografii. W dość wyraźny sposób pokrywa się to z „egzaminacyjną wagą” tych przedmiotów. Dlatego też w przypadku najmniej obleganych przedmiotów stwierdzono w trakcie trwania sesji testujących wyraźne spadki motywacji w stosunku do pierwszej grupy

ww. przedmiotów. Stąd też właśnie Fundacja rekomenduje uwzględnienie w procesie rekrutacji, w miarę możliwości organizacyjnych, przeprowadzenie rozmów kwalifikacyjnych, które pozwolą wybrać grupę najbardziej uzdolnionych i zmotywowanych uczniów. Zaznaczyć tu również należy, że o ile w dla starszych grup uczniowskich sposób punktowania (w regulaminie rekrutacji) osiągnąć w konkursach i olimpiadach przedmiotowych był optymalny, to dla grup młodszych ranga i porównywalność takich osiągnięć była wątpliwa. Proponujemy w bardzo przemyślany sposób ustalić tego typu kryteria rekrutacyjne.

Partnerzy Projektu/Podwykonawcy

Kompleksowość prezentowanych tutaj działań wspierania uzdolnień oraz ich rozłożenie w czasie wymaga od potencjalnych realizatorów utworzenia konsorcjum partnerów i / lub podwykonawców gwarantujące wysoki poziom zajęć merytorycznych oraz profesjonalną organizację zajęć uzupełniających. Sprawnej pracy sprzyja przejrzyste określenie zadań każdego z partnerów oraz zdefiniowanie wytycznych do współpracy. Odpowiedni dobór partnerów dysponujących kadrą osobową oraz zapleczem lokalowym może znacząco usprawnić realizację zadań i sprzyjać optymalizacji ich kosztów.

Charakterystyka ogólna partnerów/podwykonawców

Dobór partnerów winien być dokonany z perspektywy zadań, za których realizację będą bezpośrednio odpowiedzialni. Poniżej zamieszczono opis rozwiązania, które w opinii Autorów optymalizuje koszty oraz przydział obowiązków.

Doświadczenia FEM wskazują, że niezbędna jest współpraca z ośrodkiem akademickim, bądź placówką naukową (np. PAN), która cieszy się uznaniem na obszarze, z którego pochodzą beneficjanci. Wskazane jest, by prowadzący zajęcia nauczyciele/trenerzy mieli zarówno doświadczenie w pracy z młodzieżą uzdolnioną, jak i prowadzili na co dzień pracę badawczą bądź naukową. Najlepiej, by byli to pracownicy zajmujący się popularyzacją nauki bądź dydaktycy szczegółowi. Współpraca ta dotyczyć będzie:

- prowadzenia zajęć przez kadrę akademicką
- wykorzystania zaplecza naukowego uczelni do zajęć praktycznych (laboratoria)
- zaznajomienia młodzieży z charakterystyką nauki na uczelni wyższej (od aspektów *stricte* naukowych, po kwestie bytowe i społeczne) i szans jakie daje wyższe wykształcenie na danym kierunku w późniejszym życiu zawodowym.

Angażując partnerów do pracy z uzdolnioną młodzieżą nie należy zapominać o kadrze lokalnych szkół średnich. Z doświadczenia FEM wynika, że wielu nauczycieli IV poziomu edukacyjnego może poszczycić się nie tylko bardzo zaawansowaną wiedzą naukową, ale i dodatkowo znakomitymi umiejętnościami

pracy z uzdolnionymi dziećmi i młodzieżą. Czasem ich doświadczenia zawodowe predestynują ich do tego typu pracy nawet lepiej niż kadre akademicką. Pracują bowiem na co dzień z uczniami i znają ich problemy, ograniczenia, mocne strony i fascynacje, a co za tym idzie – wiedzą, jak skutecznie rozbudzić ich chęć nauki.

Wymagania szczegółowe

Trudno jest sformułować konkretne wskazówki dotyczące składu i liczebności grupy specjalistów zajmujących się wdrażaniem Programów Wsparcia. Niezbędnym wydaje się jednak powołanie kierowników tych grup oraz ścisłe określenie ich obowiązków. Konieczna kadra zarządzająca to:

- koordynator
- kierownik organizacyjny
- kierownik merytoryczny / kierownicy merytoryczni (ilość zależna od ilości realizowanych Programów Wsparcia)

Koordynator działań winien być odpowiedzialny za:

- nadzór nad pracą osób odpowiedzialnych za aspekty organizacyjne (kierownik organizacyjny) oraz treści merytoryczne (kierownik merytoryczny)
- przygotowanie i prowadzenie niezbędnej dokumentacji, w tym dokumentacji finansowej
- kontakt ze szkołami, uczniami, ich rodzicami i nauczycielami
- ewaluację i raportowanie.

Obowiązki kierownika organizacyjnego, obejmują:

- przygotowanie zaplecza lokalowego
- organizację zakwaterowania uczestników oraz ich wyżywienia
- zapewnienie opieki w godzinach poza zajęciami merytorycznymi
- organizację czasu wolnego, w tym zapewnienie atrakcji kulturalnych
- przygotowanie harmonogramu zajęć.

Do obowiązków kierownika merytorycznego / kierowników merytorycznych należą:

- utworzenie zespołu przedmiotowego / zespołów przedmiotowych nauczycieli/trenerów/tutorów, w tym osób realizujących program wsparcia psychologiczno-pedagogicznego dla uczniów, rodziców i nauczycieli
- realizacja celów Programu / Programów Wsparcia oraz nadzór nad ich planową realizacją zarówno podczas trwania sesji, jak i w czasie pomiędzy sesjami (w wypadku stosowania e-learningu)
- ewaluacja osiągnięć uczniów, rodziców i nauczycieli.

Doświadczenia z projektu

„Szlifowanie diamentów”: PARTNERZY/PODWYKONAWCY

Fundacja, jako projektodawca nie przewidziała we wniosku aplikacyjnym możliwości zlecenia poszczególnych zadań określonym podwykonawcom,

stąd w trakcie realizacji Projektu rekrutowano wszystkie zespoły zadaniowe. Wynikało to m.in. z faktu, że przy równoległym testowaniu, aż 8 programów wsparcia, nie sposób było znaleźć jednego podwykonawcę zdolnego do realizacji całego zadania. W przypadku realizacji przez potencjalnych użytkowników jednego lub kilku programów wspierania, zasadnym jest powierzenie podwykonawcy całego zakresu dydaktycznego. Jak wspomniano wyżej, naturalnym realizatorem części dydaktycznej jest uczelnia prowadząca dany kierunek studiów. Dotyczy to zwłaszcza fizyki, chemii i biologii, gdzie duża część zajęć wymaga odpowiednich zasobów kadrowych i bazowych. W przypadku każdego z potencjalnych (i opisanych wyżej) użytkowników proponowanego produktu wskazane jest odpowiednie partnerstwo ze szkołą wyższą, przy czym warto powtórzyć, że zdaniem Fundacji optymalnym modelem jest partnerstwo: organizacja pożytku publicznego-uczelnia.

Cały ww. zespół powinien spotykać się regularnie, a przynajmniej w fazie przygotowywania harmonogramu sesji w celu omówienia szczegółów organizacyjnych i bezpośrednio po zakończeniu zajęć, w celu omówienia ich przebiegu oraz ewaluacji. W szczególnych przypadkach role koordynatora i kierownika organizacyjnego można przydzielić jednej osobie.

Ze względu na zaangażowanie w działania szeregu osób ważnym elementem jest zadbanie o klarowne kanały komunikacji oraz czytelne określenie kompetencji i obowiązków poszczególnych osób. Przepływ informacji pomiędzy realizatorami działań jest kluczowy dla komfortu oraz atmosfery pracy. Zarówno obieg dokumentów jak i sprawozdawczość winny być czytelnie określone.

6. Programy Wsparcia

Jak zaznaczone we wstępie niniejszy Przewodnik ma za zadanie – obok zachęcenia do realizacji projektów wspierania uzdolnień i zapoznania z organizacyjnymi aspektami takich działań - stanowić pomoc w użytkowaniu Programów Wsparcia z 7 przedmiotów matematycznych i przyrodniczych oraz programu wsparcia psychologiczno-pedagogicznego dla uzdolnionych uczniów. Przygotowywane w toku realizacji projektu „Szlifowane diamentów” Programy Wsparcia przeznaczone są dla uczniów uzdolnionych w zakresie astronomii, biologii, chemii, fizyki, geografii, informatyki i matematyki. Odbiorcami programów są uczniowie wszystkich poziomów kształcenia ogólnego – podstawowego (od klasy V), gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego. Ponadto przygotowano program wsparcia psychologiczno-pedagogicznego dla uczniów, rodziców i nauczycieli.

Programy są spójne z realizacją zadań ogólnych i pracą wychowawczą szkoły, a ich treści obejmują i wykraczają poza podstawy programowe nauczania przedmiotowego. W naturalny dla przedmiotów sposób wyróżnione jest kształtowanie kompetencji kluczowych oraz poszerzanie wiedzy oraz tworzenie potrzebnych doświadczeń i nawyków w sferze działań badawczych. Autorzy zadbali, by uczniowie mieli sposobność rozwijania w sobie dociekliwości poznawczej ukierunkowanej na poszukiwanie prawdy, dobra i piękna w świecie, a ponadto mieli świadomość życiowej użyteczności uczenia się.

Charakterystyka

Każdy z przedmiotowych Programów Wsparcia składa się z następujących elementów:

1. Wstęp, zawierający ogólny opis innowacyjnego programu nauczania;
2. Informacja o autorach - podstawowe informacje o autorach programu;
3. Ogólna charakterystyka programu, w której opisane są podstawowe założenia poszczególnych dokumentów (między innymi dotyczące rozwijania uzdolnień, oparcia na holistycznym pojmowaniu i przekazywaniu wiedzy oraz kształtowaniu umiejętności uzupełnionych elementami edukacji kulturalnej);
4. Cele kształcenia, wśród których wyróżniono:
  - 4.1. Cele ogólne, podzielne na
    - 4.1.1. Wykraczające poza podstawę programową, z uwzględnieniem podziału na dwie grupy docelowe – 1) uczniów szkoły podstawowej klas V, VI oraz gimnazjum klas I i II , 2) uczniów gimnazjum klas III oraz szkoły ponadgimnazjalnej klas I i II
      - 4.1.1.1. Wynikające z diagnozy barier społecznych w dostępie do studiów wyższych
      - 4.1.1.1. Wynikające z innych przesłanek np. kształtowania kompetencji kluczowych w wybranych obszarach.

- 4.2. Cele wychowawcze
- 4.3. Cele szczegółowe, najczęściej z podziałem na poszczególne etapy edukacji.
5. Warunki realizacji programu, gdzie opisano niezbędne wymagania gwarantujące realizację programu, ze szczególnym uwzględnieniem:
  - 5.1. Odbiorców programu
  - 5.2. Proponowanego podziału godzin
  - 5.3. Liczebności grupy
  - 5.4. Środków dydaktycznych
  - 5.5. Kwalifikacji i kompetencji nauczyciela
  - 5.6. Literatury pomocniczej dla ucznia
6. Procedury osiągnięcia celów, które precyzują metody i sposoby pracy sprzyjające osiągnięciu zamierzonych celów, wśród których wyróżniono:
  - 6.1. Preferowane metody nauczania
  - 6.2.1. Sposoby i techniki pracy
  - 6.3. Przykładowy scenariusz/e zajęć
7. Materiał nauczania, zazwyczaj podzielony z przeznaczeniem dla każdej z podgrup wiekowych zawierający:
  - 7.1. Treści nauczania
  - 7.2. Zakres tematyczny, z przypisaniem do poszczególnych sesji.
8. Oczekiwane osiągnięcia ucznia, z wyróżnieniem obszarów których dotyczą:
  - 8.1. Wiedza
  - 8.2. Umiejętności
  - 8.3. Postawy
9. Kontrola i ocena osiągnięć uczestników, na które składają się:
  - 9.1. Metody sprawdzania wiedzy, umiejętności i postaw (szczególnie obejmujące konkursy wiedzy i umiejętności dla uczniów, którzy nagradzani są również za systematyczne uczęszczanie na sesje i rzetelną pracę nad zadaniami domowymi oraz aktywność na zajęciach i koleżeńską postawę)
  - 9.2. Przykładowe zadania kontrolne
  - 9.3. Kryteria oceniania
10. Bibliografia, zawierająca informacje o literaturze wykorzystywanej przez autorów podczas przygotowywania dokumentu.

Program wsparcia psychologiczno - pedagogicznego

Program Wsparcia psychologiczno-pedagogicznego wymyka się klasycznej strukturze organizacji zajęć przedmiotowych. Wymaga od prowadzącego dużej wiedzy, doświadczenia i elastyczności. Zawiera zarówno plan działań indywidualnej pracy z uczniem, program poszczególnych sesji z rodzicami i nauczycielami, jak i zestaw wskazówek ogólnych kierowanych do organizatorów

spotkań z uczniami w ramach projektu „Szlifiernia Diamentów”, oraz członków zespołów przedmiotowych. Realizacja tego rodzaju programu wymaga zastosowania całego szeregu konkretnych metod i technik pracy z uczniem, rodzicem i nauczycielem [ix]. Najważniejsza wydaje się być interaktywna forma prowadzonych spotkań, która wymaga od prowadzącego nieustannego rekonstruowania programu w oparciu o bieżące obserwacje i informacje zwrotne od uczestników zajęć. Szczegółowych wytycznych dotyczące tego rodzaju działań szukać należy w programie wsparcia psychologiczno-pedagogicznego [ix].

Przyjęta w programach koncepcja kształcenia uczniów zdolnych, opierająca się na modelu systemowym, który uwzględnia zarówno zdolności ogólne, kierunkowe i twórcze, a także akcentuje jednakowo rolę czynników wewnętrznych i zewnętrznych, uzasadnia inne wobec tradycyjnego podejście do pracy z uczniami, którego istotą jest organizacja zajęć poza szkołą.

Jak czytać Programy Wsparcia?

Poszczególne rozdziały przedmiotowych programów wspierania uzdolnień niosą informację niezbędną do przygotowania zajęć od strony merytorycznej (przede wszystkim pkt. 3, 4, 6-10) oraz organizacyjnej (przede wszystkim pkt. 1, 5). Można w nich znaleźć kluczowe dla poszczególnych partnerów projektu wskazówki i wytyczne. Niezbędne jest więc zapoznanie z całością dokumentu każdego z partnerów, a następnie podzielenie obowiązków w sposób jednoznaczny i akceptowalny przez każdą ze stron. Innowacyjne Programy Wsparcia należy więc traktować jako bardzo konkretną i kompleksową propozycję działań służących realizacji misji wspierania uzdolnień. Podstawową zaletą tych propozycji jest fakt ich przetestowania i realizacji w warunkach rzeczywistych przez FEM na Dolnym Śląsku. Autorzy programów wzbogacili je o uwagi praktyczne oraz wskazówki ułatwiające ich realizację.

Specyfika programu wsparcia psychologiczno-pedagogicznego dla uczniów, rodziców i nauczycieli wymaga współpracy ze specjalistami z zakresu psychologii i pedagogiki, osoby go realizujące powinny wykazywać się doświadczeniem w pracy z uczniami o specjalnych potrzebach, rodzicami i nauczycielami, a także posiadać wiedzę interdyscyplinarną umożliwiającą realizację poszczególnych zadań. Niezbędna jest oczywiście pewna elastyczność w stosowaniu tych programów, zwłaszcza w zakresie programu wsparcia psychologiczno-pedagogicznego, otóż jego istotą jest podążanie za bieżącymi potrzebami uczestników i dostosowywanie do nich jak najlepszych rozwiązań [ix].

Minimalne warunki wdrażania Programów Wsparcia

Programy Wsparcia zostały opracowane zgodnie z zaleceniami Strategii Wdrażania projektu „Szlifowanie diamentów” [ii] z uwzględnieniem doświadczeń partnera międzynarodowego – Centrum „Intellect”. Warunki realizacji działań zostały ściśle określone w rozdziale 5. programów przedmiotowych

(Programów Wsparcia). Nie oznacza to jednak, że nie mogą być one modyfikowane do możliwości potencjalnych instytucji wdrażających.

Na podstawie doświadczeń FEM Autorzy wskazują na następujące warunki minimalne wdrażania Programów Wsparcia:

- Zarówno treści, jak i metody muszą być dopasowane do możliwości potencjalnego realizatora oraz jego partnerów / podwykonawców. Podstawowym kryterium należy uczynić realizację celów (wychowawczych i charakterystycznych dla konkretnych przedmiotów) w poszczególnych programach. Choć dość arbitralnym wydaje się warunek by min. 60% treści zaproponowanych przez autorów innowacyjnych programów wsparcia znalazło się w programach wdrażanych przez potencjalne użytkowników, sugerujemy, że jeśli w innowacyjnych programach określono proporcje pracy zalecanymi metodami (pkt. 6.1), niewskazane jest zmienianie tych proporcji w sposób znaczący – przekraczający 20%.
- Oferta powinna być holistyczna, czyli integrować działania w sferze edukacyjnej, kulturalno-społecznej oraz psychologiczno-pedagogicznej.
- W zakresie realizacji programu wsparcia psychologiczno-pedagogicznego najważniejsze jest budowanie nacechowanego szacunkiem partnerstwa prowadzących i beneficjentów, wynikające z idei konstruktywistycznego podejścia do nauczania i uczenia się. Bardzo istotne jest budowanie w dzieciach otwartości na zdobywanie wiedzy oraz porażki i napięcia, które się nieodłącznie wiążą tym procesem, uwrażliwienie ich na ryzyko błędów i ich konsekwencji, które wpisane są naturalnie w proces nauczania.
- niezbędnym jest podkreślanie - zwłaszcza wobec rodziców - możliwości rozwoju emocjonalno-społecznego dziecka zdolnego i akcentowanie jego znaczenia dla prawidłowego rozwoju ogólnego, budowania tożsamości indywidualnej dziecka, jego poczucia podmiotowości i sprawstwa, które składają się na godność każdego człowieka. Ważne jest również podkreślenie ograniczeń procesu wychowania dziecka, związanych z posługiwaniem się stereotypami i uprzedzeniami wynikającymi z kulturowych i mentalnych schematów myślenia [ix].
- organizacja regularnych wyjść kulturalnych do instytucji tzw. „kultury wysokiej” pozwalająca – obok kształcenia psychologicznego - na realizację postulatu kształcenia holistycznego. Optymalnie wyjścia takie powinny być poprzedzone odpowiednim przygotowaniem teoretycznym; jak się ubrać, zachować; o charakterze i roli danej instytucji w regionie oraz danym repertuarze/ wydarzeniu artystycznym.
- zatrudnienie wykwalifikowanych wychowawców do opieki po zajęciach i w nocy nad grupami młodzieży. Opiekunowie ci muszą posiadać przygotowanie pedagogiczne, uprawniające do pełnienia takiej roli. Do ich zadań - poza dbaniem o bezpieczeństwo dzieci - należy również wspieranie ich w całościowym procesie nauczania i dbanie o ich rozwój

osobisty. Rolą wychowawców jest sprawowanie opieki podczas wyjść kulturalno-rozrywkowych, ale także animowanie czasu wolnego, gdy takich wyjść w harmonogramie nie ma, ponadto ich zdaniem jest poświęcanie indywidualnej uwagi każdemu z uczestników, jeśli tylko tego wymagają lub potrzebują

Potencjalne zagrożenia wdrażania Programów Wsparcia

Do najważniejszych zagrożeń związanych z wdrażaniem Programów Wsparcia należą:

- zbyt literalne trzymanie się treści Programów Wsparcia bez dostatecznej refleksji nad trafnością prowadzonych działań w kontekście możliwości potencjalnego realizatora i jego partnerów / podwykonawców
- sesyjny charakter zajęć i „skoszarowanie” ułatwia logistykę i minimalizuje koszty transportu grupy podczas sesji, daje także poczucie stabilizacji i bezpieczeństwa. Zagrożeniem dla takiego rozwiązania może być przyczynienie się do marginalizacji i jeszcze większego „etykietowania” uczniów zdolnych, bo poprzez izolowanie podkreślana jest ich „inność” i realizatorzy niechęcy mogą przyczynić się do pogłębienia przepaści pomiędzy nimi a ich grupą rówieśniczą
- ograniczenia zakresu projektu jedynie do wybranych treści i celów danego Programu Wsparcia, który stanowi integralną całość
- rozdzielenie działań zmierzających do kształtowanie umiejętności i wiedzy przedmiotowej od działań ogólnorozwojowych i społecznych. Aby umożliwić integrację nauczania przedmiotowego ze wsparciem psychologicznym ważne jest odejście od hierarchii w relacji uczeń-nauczyciel na rzecz partnerstwa i wzajemnego szacunku. Psychologia proponuje, aby styl pracy z uczniem stał się bardziej demokratyczny, czyli opierał się na wspólnym planowaniu i dyskusowaniu reguł współżycia w środowisku edukacyjnym. Czasem nawet najlepszy scenariusz ćwiczeń aktywizujących może nie być skuteczny, ze względu na to, że grupa nie chce ze sobą współpracować, to znaczy, że nie tworzy zespołu. W grupach rozwiązuje się problemy, tworzy prezentacje, pisze referaty, omawia przypadki. Dopiero jednak powstanie zespołu umożliwi pełne wykorzystanie wiedzy i zdolności wszystkich jego członków. Zatem wszelkie zajęcia przedmiotowe należałoby zacząć od zbudowania zespołu.
- hamowanie rozwoju ucznia oraz ograniczanie zainteresowań indywidualnych poprzez narzucone treści i formy pracy
- zagrożenia wynikające z nadawania pozytywnych etykietek: „utalentowany”, „uzdolniony”, „geniusz”, które mogą prowadzić do pozbawienia chęci podejmowania wyzwań i w ostateczności do tzw. efektu „osiadania na laurach”.

Większość wskazanych zagrożeń jest do uniknięcia pod warunkiem zbudowania prawdziwie eksperckich zespołów, których członkowie mają doświadczenie w pracy z młodzieżą uzdolnioną, prowadzą bieżącą ewaluację działań oraz uwzględniają informacje zwrotne.

7. Podsumowanie

Holistyczne wspieranie uczniów uzdolnionych to wciąż obszar, w którym nie podejmuje się spójnych, systemowych działań. Przewodnik jest próbą wskazania potencjalnym realizatorom projektów wsparcia wskazówek dotyczących sposobów działania, ułatwiających wspieranie zarówno tych uczniów, którzy mają już konkretne, mierzalne dokonania, jak i tych o ukrytym potencjale. Bardzo ważne jest także włączenie do tych działań rodziców i nauczycieli. Dopiero długotrwała współpraca utalentowanego dziecka i jego środowiska może dać efekty, z których przez całe życie korzystać będzie ono samo, jego najbliższe otoczenie a także region i kraj, w którym mieszka.

Słownik pojęć

Centrum „Szlifieria Diamentów” – Dolnośląskie Centrum Wsparcia Ucznia Uzdolnionego „Szlifieria diamentów”, obszar działań FEM zapoczątkowany w 2008 roku, w którym oferowane jest wsparcie merytoryczne najzdolniejszej młodzieży Dolnego Śląska i ich środowisku, czyli szkołom i rodzicom.

Centrum „Intellect” – Leningradzkie Regionalne Centrum Utalentowanych Uczniów „Intellect” – rosyjska instytucja oświatowa, na bazie doświadczeń której FEM założyła Centrum „Szlifieria Diamentów”, partner projektu „Szlifowanie diamentów”. Szerzej opisane w rozdziale II.

Projekt „Szlifowanie diamentów” – „Szlifowanie diamentów – innowacyjne programy wsparcia ucznia uzdolnionego w zakresie nauk matematycznych i przyrodniczych”, projekt FEM realizowany w latach 2011-2013, współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Niniejszy Przewodnik upowszechnia dokonania tego projektu.

Programy Wsparcia – programy merytoryczne do nauki przedmiotów ścisłych w ramach zajęć pozaszkolnych, napisane i przetestowane w ramach projektu „Szlifowanie diamentów”. Programy obejmują 7 przedmiotów: matematykę, fizykę, chemię, biologię, geografę, astronomię i informatykę oraz jako ósmy program wsparcia psychologiczno-pedagogicznego. Programy przeznaczone są do nauki 240 godzin z każdego z przedmiotów na różnych poziomach zaawansowania, a dostosowane są do potrzeb uczniów od 6 klasy szkoły podstawowej do klasy maturalnej, ich nauczycieli i rodziców.

Strategia Wdrażania – dokument, który powstał w fazie przygotowawczej projektu „Szlifowanie diamentów”, opisujący jego założenia i proces realizacji we wszystkich fazach: przygotowawczej, testowej i w fazie upowszechniania.

E-learning – nauczanie zdalne, za pomocą którego w ramach projektu „Szlifowanie diamentów” odbywała się poza sesjami komunikacja wykładówców i trenerów z uczestnikami projektu.

Indeks haseł

- beneficjenci, 7, 9, 10, 11
- Centrum „Intelekt”, 3, 4, 17
- ewaluacja, 6, 14, 20
- Fundacja Edukacji Międzynarodowej, 4, 5
- grupa docelowa, 10
- harmonogram sesji, 14
- instytucja wdrażająca, 6, 18
- kierownik
- merytoryczny, 9, 14
- organizacyjny, 14
- konsultacje on-line, 9
- koordynator, 14
- misja, 4, 17
- nauczyciel/trener/tutor, 4, 7, 9, 14
- partnerzy, 13
- platforma edukacyjna, 6, 8, 14
- polityka edukacyjna, 6
- program
- przedmiotowy, 5, 15, 17, 18
- psychologiczno-pedagogiczny, 5, 11
- wsparcia, 3, 5
- promocja, 6, 7, 13, 15
- rekrutacja
- komisja, 12
- list motywacyjny, 12
- opinia nauczyciela, 12
- platforma edukacyjna, 13
- procedura, 6, 7, 8, 12
- rozmowa kwalifikacyjna, 11, 12
- zadanie wstępne, 11, 12
- sesja przedmiotowa, 4, 8
- środki finansowe, 6, 8, 9
- technologie informacyjne, 13
- uczeń uzdolniony, 4, 10, 15
- zaplecze techniczne, 6

Bibliografia

1. *Program uczenie się przez całe życie w Polsce*, Raport 2009, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2010
2. Gołębiak B. D., *Strategia wdrażania projektu „Szlifowanie diamentów – innowacyjne programy wsparcia uczniów uzdolnionych w zakresie nauk matematycznych i przyrodniczych”*, Wrocław 2011
3. Np. Plebański S., Jakubowski R., Greczyło T., Ligus R., *Fizyka – innowacyjny program wspierania uzdolnień w zakresie nauk matematyczno-przyrodniczych*, Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wrocław 2011
4. Dewey J., *Democracy and Education*, 1916
5. www.fem.org.pl/new
6. Betts G. T., *Autonomous learner model for the gifted and talented*, w; J. S. Renzulli (red.) *Systems and models for developing programs*, Mansfield Center: Creative Learning Press, 1986
7. Brzezińska A., *Miejsce ewaluacji w procesie kształcenia*, w *Ewaluacja a jakość kształcenia w szkole wyższej* red. A. Brzezińska, J. Brzeziński, A. Eliaz, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej Academica, Warszawa 2004
8. Gołębiak B. D., *Szkoła – Kształcenie – Nauczyciel*, w *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003
9. Cieślik A., Ligus R., Szecówka-Nowak M., Zamorska B., Zimoń-Dubowik B., *Innowacyjny program wsparcia psychologiczno-pedagogicznego, uczniów uzdolnionych, ich rodziców i nauczycieli*, Wrocław 2011
10. Limont W., *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*, GWP, Sopot 2010
11. Sękowski A., *Rozwijanie inteligencji i mądrości w kształtowaniu i wspomaganiu ucznia szczególnie zdolnego*, w: W. Limont i J. Cieślikowska (red.) *Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych, T.II, Uczeń – Nauczyciel – Edukacja*, Impuls, Kraków 2005
12. Nałaskowski A., *Społeczne uwarunkowania twórczego rozwoju jednostki*, WSiP, Warszawa 1998
13. Cieślikowska J., *Nauczyciel ucznia zdolnego w teorii i badaniach*, w *Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych, tom 2: Uczeń – Nauczyciel – Edukacja*, red. W. Limont, J. Cieślikowska, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005

